

УДК 502.1:271.2-1

504.61:271.2-18

DOI: 10.46793/sabornost23.041M

Оригинални научни рад

Игнатије Мидић*

Универзитет у Београду, Православни богословски факултет, Београд
Институт за Систематско богословље

Литургијска перспектива човековог односа према природи и еколошки проблем

Abstract: У раду се разматра суштинско питање православне теологије у дијалогу са савременом цивилизацијом: какав допринос може дати православна Црква у решењу еколошког проблема, алармантног савременог питања. На тим основама, смер рада започиње од суштинских елемената савремене цивилизације и савременог погледа на човека и свет, са фокусом на конкретне последице овакве перспективе. Указавши на конкретне последице савременог човековог односа према природи, у другом делу рада фокус анализе представља питање *другачије* приступа који доноси православна Црква самим својим *постојањем*, односно, литургијском перспективом и искуством. Сви ови елементи рада теже да укажу на ургентност питања човековог односа према природи данас, те да укаже на другачији приступ и другачију *онтологију* која произлазе из литургијског погледа на свет.

Key words: еколошки проблем, савремена цивилизација, индивидуализам, рационализам, хедонизам, Света Литургија, онтологија личности.

Увод

Сложићемо се са чињеницом да се савремени свет суочава са еколошком катастрофом невиђених размера.¹ Очигледно је и то да се овај велики проблем не може решити без учешћа свих чинилаца људског друштва, а преваходно религије. Какав допринос може дати Православна хришћанска Црква у решењу овог проблема?

Да бисмо могли да решавамо еколошки проблем, али и сваки други, потребно је најпре да тачно испитамо и констатујемо узроке ове несреће.² Као што чини добар лекар, који најпре направи правилну и тачну дијагнозу

* ignatije@bfspc.bg.ac.rs

¹ White, 1967, стр. 1203–1207. О овоме опширније види у: Ζηζιουλας, 1992.

² О овоме смо писали и раније: Мидић, 2017а. Као и Мидић, 2020.

болести па тек онда приступа терапији и лечењу, тако треба да уради и Црква у односу на еколошки проблем. Будући да је еколошки проблем јако сложен и зависи и од других проблема са којима се суочава савремена цивилизација, Црква треба да уочи који су суштински проблеми од којих пати савремени свет,³ а који су довели између осталог и до еколошке кризе, па тек онда да приступи њиховом решењу. Самим тим ће и дати свој *суштински* допринос решењу еколошког проблема. У противном, никаквог успеха неће бити. Који су то суштински елементи који карактеришу нашу цивилизацију, који су довели до многих проблема са којима се суочава свет у коме живимо, а посебно до еколошке кризе?

1. Суштинске карактеристике савремене цивилизације

Познато је да нашу савремену цивилизацију карактеришу пре свега *индивидуализам*, где човек посматра себе и своје постојање апсолутно независно од постојања другог човека, природе која га окружује па и од Бога као Другог.⁴ Штавише, другог човека види као свог непријатеља против кога треба да се бори. Познате су речи савременог философа: „Други је мој пакао”.⁵ У сфери религијског, човек је доспео чак до атеизма. Друга карактеристика савременог друштва је *рационализам*. Савремени човек свему приступа рационалистички, логички. Оно што не може да издржи људску логичку проверу, не постоји или је у најбољем случају сумњиво. На основу рационалистичког приступа животу, човек је почео да истражује природу и њене законе, претачући их у технологију. Будући да има непријатељски став према другом човеку, он ту технологију врло често претвара у оружје које користи, убијајући друге.

На овом месту треба додати и *хедонизам* који такође доминира савременим друштвом. Човек је свео своје постојање на просто уживање. Отуда на природу, а често и на другог човека, гледа као на *средствa* која му пружају уживање. У ту сврху, савремени човек употребљава своје технолошке изуме да би проучавао природу, а све у циљу искоришћавања природе за своје уживање. Уколико не задовољавају овај његов захтев, он их уништава или их просто одбацује. Какве су конкретне последице наведених суштинских елеманата савремене цивилизације и савременог човека?

2. Човек као потрошач: еколошки проблем

Просто речено, савремени човек је постао *ѡѡтрошач* који све конзумира и користи ради свога сопственог уживања. При свему томе, он уопште не размишља да ли овакав његов однос према свом окружењу доводи до

³ Уп. став аутора који овакав однос види у релацији Црква–постмодернизам. Bigović, 2009.

⁴ Мидић, 2017а, стр. 17–18.

⁵ Sartre, 2000, стр. 93: „L'enfer, c'est les autres”.

неких катастрофалних последица како по природу, тако и према људима. Отуда је настао и свима познат страхан проблем са природом која нас окружује, а то је еколошки проблем који води ка *еколошкој катастрофи*. Савремени човек немилосрдно уништава природу и поред тога што примећује да се нешто радикално мења на нашој планети и то на све горе и горе.

Дакле, ако се однос човека према природи не промени са рационалног и логичког на религијски, онда је врло вероватно да је еколошка катастрофа неизбежна. Рационални приступ другом човеку и природи резултира искључиво корисношћу, тј. води само ка користољубљу. Уколико нема користи, каквом је процени људска логика, од другог човека и од природе, онда су они непотребни. У ком правцу савремени човек треба да промени свој однос према свом окружењу и на који начин то може да се учини?

3. Литургијско искуство као одговор Цркве

Одговор Цркве на горе поменуте проблеме и све оно што је њихова последица, пре свега треба да буде тај да Православна Црква својим *ио-стикојањем* и *теологијом*, а пре свега на основу свог *литургијског искуства*, указује на сасвим другачију онтологију, као и на сасвим другачији однос према природи.⁶ Утемељена на вери у Тројичног Бога, Оца, Сина и Светог Духа, чије смо ми иконе, то је онтологија Личности која је носилац постојања природе,⁷ али која није јединка, индивидуа, већ која једино постоји у заједници слободе, љубави са другом личношћу.⁸ Пример љубави према другој личности на то јасно указује. Кад се изгуби та наша вољена личност, онда се и ми губимо. Дакле, неопходно је да имамо заједницу с другим, а пре свега с Богом као другом Личношћу, да бисмо постојали.

Будући да смо као створена бића из не-бића смртни по природи, не можемо да постојимо сами, без заједнице с Богом.⁹ У заједници слободе

⁶ Мидић, 2017а, стр. 49–51. Оваква поставка води ка нихилизму, атеизму и сатанизму. Уп. Исто, стр. 23–26. Као и Мидић, 2017б, стр. 80–82.

⁷ Ову чињеницу је посебно наглашавао митрополит пергамски Јован (Зизијулас). Уп. Зизијулас, 2016; Зизијулас, 2019.

⁸ Григорије Назијанзин, *Беседа* XXIX, 16: ὅτι οὐτε οὐσίας ὄνομα ὁ Πατήρ, ὡ σοφώτατοι, οὐτε ἐνεργείας σχέσεως δέ καί τοῦ πῶς ἔχει πρὸς τὸν Υἱὸν ὁ Πατήρ, ἢ ὁ Υἱὸς πρὸς τὸν Πατέρα. („Отац је назвање Божје, не по суштини, нити по дејству, већ по односу који има Отац према Сину и Син према Оцу“) Grégoire de Nazianze, 1978, 210 [12–14]. Амфилохије Иконијски, *Фрајменџи*: τὸ γάρ, Πατήρ, Υἱὸς καὶ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τρόπου ὑπάρξεως ἡτοῦν σχέσεως ὀνόματα, ἀλλ' οὐκ οὐσίας ἀπλῶς („Јер, Отац, Син и Дух Свети су начини постојања и односна имена, а не проста природа“) (Migne, 1857–1866, PG 39, 112D).

⁹ Ову поставку је посебно наглашавао Свети Атанасије Александријски, *Пројив идола* XLI: Τῶν μὲν γὰρ γενητῶν ἢ φύσις, ἅτε δι' ἐξ οὐκ ὄντων ὑποστάσα, ρευστή τις καὶ ἀσθενής καὶ θνητὴ καθ' ἑαυτὴν συγκρινομένη τυγχάνει (Athanasie d'Alexandrie, 1946, 188 [18–20]). Већ се у Старом Завету налази предање о стварању света ни из чега. Директно, 2Мак 7, 28: „Преклињем те, чедо, да погледаш на небо и на земљу и видећи све што је у њима, да познаш да је то све Бог створио из небића, и да род људски тако постаје“ (LXX: ἀβιώ σε,

с Богом у Христу, оваплоћеном Сину Божјем који нам је ту заједницу и омогућио, као и са другим људима посредством Светог Духа, ми постајемо бесмртне и непоновљиве личности, што ће се остварити када Господ Христос поново дође и кад завлада његово Царство. Предокус овога имамо у Цркви, тачније у Светој Литургији која је икона будућег Царства Божјег.¹⁰

Што се пак тиче природе и човековог односа према њој, о томе нам поново врло јасно сведочи Света Литургија и литургијско искуство. Наиме, суштина Литургије је принос целокупне створене природе, у виду хлеба, вина, воде, уља као и других дарова које верни народ доноси у Цркву, тј. на Литургију, од стране човека, тачније од стране Христа као Богочовека, Богу Оцу, посредством Светог Духа. Ово значи да је Бог створио природу да и она постоји вечно у заједници с Богом, а не да је човек уништи. Тачније речено, човек је створен на крају стварања свега, на шта нам указује Свето Писмо, управо са циљем да природу *чува* и да се о њој *брине* да би је на крају *ѿринео* Богу. Један пример из нашег живота више него очигледно показује да постојање природе искључиво зависи од њеног приношења Богу од стране човека. Многе ствари постоје око нас, а ми их често и не примећујемо. Међутим, кад нам једну од тих ствари поклони неко кога волимо, онда та ствар не само да постоји за нас, већ постаје драгоцене и незаменљиве. Ово је у толико важно имати на уму, уколико имамо у виду да је човек део природе и да *без ѿосѿојања и сѿасења ѿприроде не може ни човек ѿосѿојаѿи*.

Уместо закључка

У овом контексту и ради остваривања заједнице слободе и љубави с Богом и другим људима као и у контексту чувања природе, добродошао је и развој науке и технике, као што је и сваки изум човека благословен. Међутим, уколико човек не промени свој садашњи однос према другом човеку као и према природи, саображавајући га литургијском односу који је једини истинит и живоносан, тј. који води спасењу од смрти целокупне творевине, остаје нам зебња и претња по живот и опстанак целокупног света од сваког новог научног истраживања и достигнућа, ма о којој сфери живота да се ради.

τέκνον, ἀναβλέψαντα εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πάντα ἰδόντα γινῶναι ὅτι οὐκ ἐξ ὄντων ἐποίησεν αὐτὰ ὁ θεός, καὶ τὸ τῶν ἀνθρώπων γένος οὕτω γίνεται).

¹⁰ У свом чланку, сада већ класику, митрополит пергамски Јован (Зизијулас) пружа конкретне показатеље иконичног односа Литургије и Царства Божјег. О томе види у: Зизијулас, 2002.

Литература

- Athanase d'Alexandrie (1946). Contre les païens et Sur l'incarnation du Verbe. У Р.Т. Camelot (ур.), *SC* 18 (стр. 188). Paris: Les Editions du Cerf.
- Bigović, R. (2009). The Church and Postmodernism. *Саборносѝ*, 3, 177–183.
- Grégoire de Nazianze (1978). Discours 27–31. У Р. Gallay (ур.), *SC* 250 (стр. 210). Paris: Les Editions du Cerf.
- Ζηζιούλας, Ι. (1992). *Η κτίση ως ευχαριστία. Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της οικολογίας*. Αθήνα: Ακρίτας.
- Зизијулас, Ј. (2002). Евхаристија и Царство Божје. *Саборносѝ*, 1–4/VIII, 23–87.
- Зизијулас, Ј. (2016). Света Тројица и људска личност. *Саборносѝ*, X, 9–16.
- Зизијулас, Ј. (2019). Светоотачка антропологија и модерни свет. *Саборносѝ*, XIII, 1–20.
- Migne, J.P. (ур.) (1857–1866). *Patrologiae Cursus completes*. Series graeca. Vol. 39. Paris.
- Мидић, И. (2017а). За један другачији начин живота. *Саборносѝ*, 11, 13–62.
- Мидић, И. (2017δ). Стари Завет је сенка, Нови Завет је икона, а истина је стање Будућег века: Протолошка и есхатолошка онтологија. *Саборносѝ*, 11, 73–90.
- Мидић, И. (2019). Теологија и еколошки проблем. *Саборносѝ*, 13, 21–28.
- Мидић, И. (2020). Хришћанско-православни поглед на свет. *Саборносѝ*, 14, 13–22.
- Rahlf's, A. (ур.) (2006). *Septuaginta, editio altera*. LXX. Stuttgart: Deutsche Bibelgesellschaft.
- Sartre, J.-P. (2000). *Huis Clos — suivi de Les mouches*. Paris: Gallimard.
- White, I. (1967). The Historical Roots of Our Ecological crisis. *Science*, 155, 1203–1207.

Ignatije Midić

University of Belgrade, Faculty of Orthodox Theology
Institute of Systematic Theology

The liturgical perspective of man's relationship with nature and the ecological problem

The paper examines the essential issue of Orthodox theology in dialogue with modern civilization: what contribution can the Orthodox Church make in solving the ecological problem, an alarming modern issue. Based on these foundations, the direction of the work begins with the essential elements of modern civilization and the modern view of man and the world, with a focus on the concrete consequences of this perspective. Pointing out the concrete consequences of modern man's relationship with nature, in the second part of the paper the focus of the analysis is the question of a different approach brought by the Orthodox Church through its very existence, i.e., liturgical perspective and experience. All these elements of the work tend to indicate the urgency of the issue of man's relationship with nature today, and to point to a different approach and a different ontology arising from the liturgical world view.

Key words: ecological problem, contemporary civilization, individualism, rationalism, hedonism, Divine Liturgy, ontology of person.

Датум пријема чланка: 24. 05. 2023.

Датум прихватања чланка за објављивање: 19. 06. 2023.